

Muuttoliike Suomen ja Itämeren maiden välillä

Euroopan unionin laajentumisen on pelätty tai toivottu lisäävän voimakkaasti maahanmuuttoa Suomeen. Pohjoismaiden ja Baltian välinen elintasoero on muuttoa kiihdyttävä tekijä, mutta toisaalta muuttoa hillitsee osaavan työvoiman tarve lähtöalueilla.

Elli Heikkilä
Tutkimuspäällikkö
Siirtolaisuusinstituutti

Taru Järvinen
Tutkija
Siirtolaisuusinstituutti

Suomeen muutti 18 955 henkilöä vuonna 2001 (STV 2002). Merkittävimmät maahanmuuttajaryhmät saapuivat Venäjältä, Virosta ja Ruotsista. Maahanmuuttoväestön rakenne ja muuton motiivit ovat muuttuneet pitkällä aikavälillä. 1980-luvulla muuton syinä olivat työhön liittyvät tekijät tai perhesyyt, kuten avioliitto. Inkerinsuomalaiset paluumuuttajat ja pakolaiset olivat merkittävin maahanmuuttajaryhmä 1990-luvulla. Tavallisesti heillä ei

ollut tullessaan työpaikkaa tiedossa, eivätkä he voineet hyötyä olemassa olevasta sosiaalisesta verkosta, joka olisi tukenut heidän työllistymistään ja integroitumistaan (Forsander 2001; ks. Jaakkola 2000). Venäläisten ja eestiläisten suurta osuutta selittää vuodesta 1991 lähtien myönnetty inkerinsuomalaisten paluumuuttostatus. Kyseisenä vuonna venäläisten maahanmuutto oli huipussaan. Paluumuutto Venäjälle on ollut vähäistä (taulukko 1). 1990-luvulla kak-

Taulukko 1. Maahanmuuttovirrat Suomen ja Itämeren maiden välillä kansalaisuuksittain (minimi 6 muuttoa).

Vuosi	Ruotsi			Puola			Liettua			Latvia			Viro			Venäjä			Entinen Neuvostoliitto		
	Suomeen	Suomesta	Netto	Suomeen	Suomesta	Netto	Suomeen	Suomesta	Netto	Suomeen	Suomesta	Netto	Suomeen	Suomesta	Netto	Suomeen	Suomesta	Netto	Suomeen	Suomesta	Netto
2001	676	420	256	62	14	48	39	-	39	62	-	62	1090	131	959	2539	148	2391	17	40	-23
2000	701	457	244	41	53	-12	20	14	6	35	-	62	655	337	318	2516	241	2275			264
1999	678	440	238	39	16	23	18			36	14	22	587	152	435	2180	127	2053	17	71	-54
1998	799	422	377	28	13	15	18			33			675	159	516	2463	78	2385	25	41	-16
1997	667	377	290	25	21	2	34			31			629	148	481	2387	109	2278	12	38	-26
1996	644	356	288	27	61	-34	44			24			690	326	364	2012	148	1864	13	312	-299
1995	598	289	309	24	21	3	12			11			951	166	785	1958	67	1891	52	153	-101
1994	551	344	207	39	26	13	15			27			1361	154	1207	1901	83	1818	63	114	-51
1993	442	384	58	40	15	25	9			32			1981	85	1896	2169	44	2125	169	120	49
1992	567	361	206	66	48	18	12			26			2134	31	2103	2946	25	2921	132	152	-20
1991	675	390	285	176	39	137	6			7			862	-	-	5601			5601	117	5484
1990	754	335	419	191	8	183													1885	86	1799
1989	722	353	369	114	10	104													575	155	420

Lähde: Tilastokeskus.

si kolmasosaa entisen Neuvostoliiton alueelta saapuneista ihmisistä tuli Suomeen paluumuuttajastatuksen perusteella (Kyntäjä & Kulu 1998).

Vuonna 1993 Venäjällä voimaan tullut liikkumisvapaus ulkomaille ei aiheuttanut maastamuuton räjähdyksellistä kasvua ja massamuuttoa länsimaihinkin, kuten esimerkiksi Suomessa pelättiin. Suuri muutos tapahtui jo vuonna 1990, jolloin maastamuutto länsimaihinkin pysyvän oleskelun tarkoituksella ylitti kaksinkertaisesti edellisen vuoden maastamuuton. Sen jälkeen maastamuutto on ollut tasaista. Vuonna 1996 etnisten venäläisten maastamuutosta 1,5 % suuntautui Suomeen. Tilastot eivät ole kuitenkaan yksiselitteisiä. Maastamuuton rekisteröinti entisessä Neuvostoliitossa on ollut erittäin puutteellista. Osa muuttajista on lähtenyt maasta turistiviisumilla ja on edelleen kirjoilla entisessä asuinmaassaan (Kyntäjä 1998a).

Suurin osa entisestä Neuvostoliitosta Suomeen muuttaneista on 20–30-vuotiaita; runsaasti on myös lapsia. Joukossa on myös vanhempia, 1920–30-luvuilla syntyneitä. Heidän Suomeen tulonsa alkoi jonkin verran myöhemmin, ja vuosittain saapuneiden määrä on sen jälkeen pysynyt suurin

piirtein samana. Nuorista poiketen vanhemmat ovat pääosin suomenkielisiä. Paluumuuttajista 60–70 % on kansallisuudeltaan suomalaisia, loput ovat heidän venäläisiä tai virolaisia perheenjäseniään sekä niitä paluumuutto-oikeuden saaneita, jotka eivät enää ole kansallisuudeltaan suomalaisia, mutta joille kuitenkin on myönnetty paluumuuttajan status (Kulu 1998).

Baltian maiden pakolais- ja turvapaikanhakijoiden määrä on toistaiseksi erittäin pieni, eikä niistä kohdistu kauttakulkusiirtolaisuuspainetta Suomeen. Muutakaan siirtolaisuutta ei ole suuressa määrässä odotettavissa, varsinkaan Latviasta ja Liettuasta. Viron maastamuutto länsimaihinkin, mm. Suomeen, vilkastui Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, mutta viime vuosina maastamuutto on laskenut. Vuonna 2001 ylittyi kuitenkin 1 000 henkilön raja. Baltian maiden väestön muuttolukkuudesta tehtyjen tutkimusten mukaan balteilla ei ole enää suurta halukkuutta muuttaa maasta. Jos taloudellinen ja sosiaalinen tilanne kehittyi edelleen positiivisesti, maastamuutto sta-

bilisoituu. Tutkimusten mukaan Tallinnan venäläiset ovat kylläkin halukkaampia muuttamaan maasta verrattuna virolaisiin, mutta heidän preferenssilistansa ykkösenä ei ole Suomi, vaan ylivoimaisesti Saksa (ks. Karppi & Rantala 1997; Kyntäjä 1998a).

Talousskuilu eteläisten ja pohjoisten Itämeren maiden välillä on erittäin suuri, joista huomattavimpana korostuu Suomen ja Venäjän välinen elintasoero (kuvio 1). Suomen ja Venäjän välinen bruttokansantuote-ero on suu-

rimpia – ellei suurin – Euroopassa, ja se itse asiassa syventyi 1990-luvulla. Samaan aikaan raja-alueiden asukasluke supistui sekä Suomessa että Venäjällä. Nämä alueet eivät siis vetäneet puoleensa ihmisiä ja taloudellisia toimintoja. Rajasta ja siihen

liittyvästä elintasoerosta ei ole muodostunut Itä-Suomen ja sen itäisten lähialueiden sosioekonomisen muutoksen kannalta ratkaisevaa tekijää. Vaikka Suomen ja Venäjän talousskuilu muistuttaa Yhdysvaltojen ja Meksikon raja-alueiden tilannetta, talouden dynamiikka on aivan erilainen. Rajaseu-

Ennusteiden mukaan Baltian maista ei ole odotettavissa suurta määrää maahanmuuttajia Suomeen.

dut eivät ole muodostuneet markkinavetoisen talouskasvun alueiksi (Eskelinen 2001).

Empiirisissä tutkimuksissa on tärkeimmiksi Venäjältä Suomeen muu-

ton syiksi havaittu vanhuksilla huonot asuinolot ja pienet eläkkeet ja nuoremilla työttömyys tai sen uhka. Myös liian pienet palkat ja Venäjän kohdalla jopa palkkojen maksamatta jättäminen

on mainittu muuttosyyinä. Vanhemmat toivovat lapsilleen parempaa tulevaisuutta Suomessa (Kyntäjä 1998b).

Euroopan Unionin laajentumisen vaikutukset

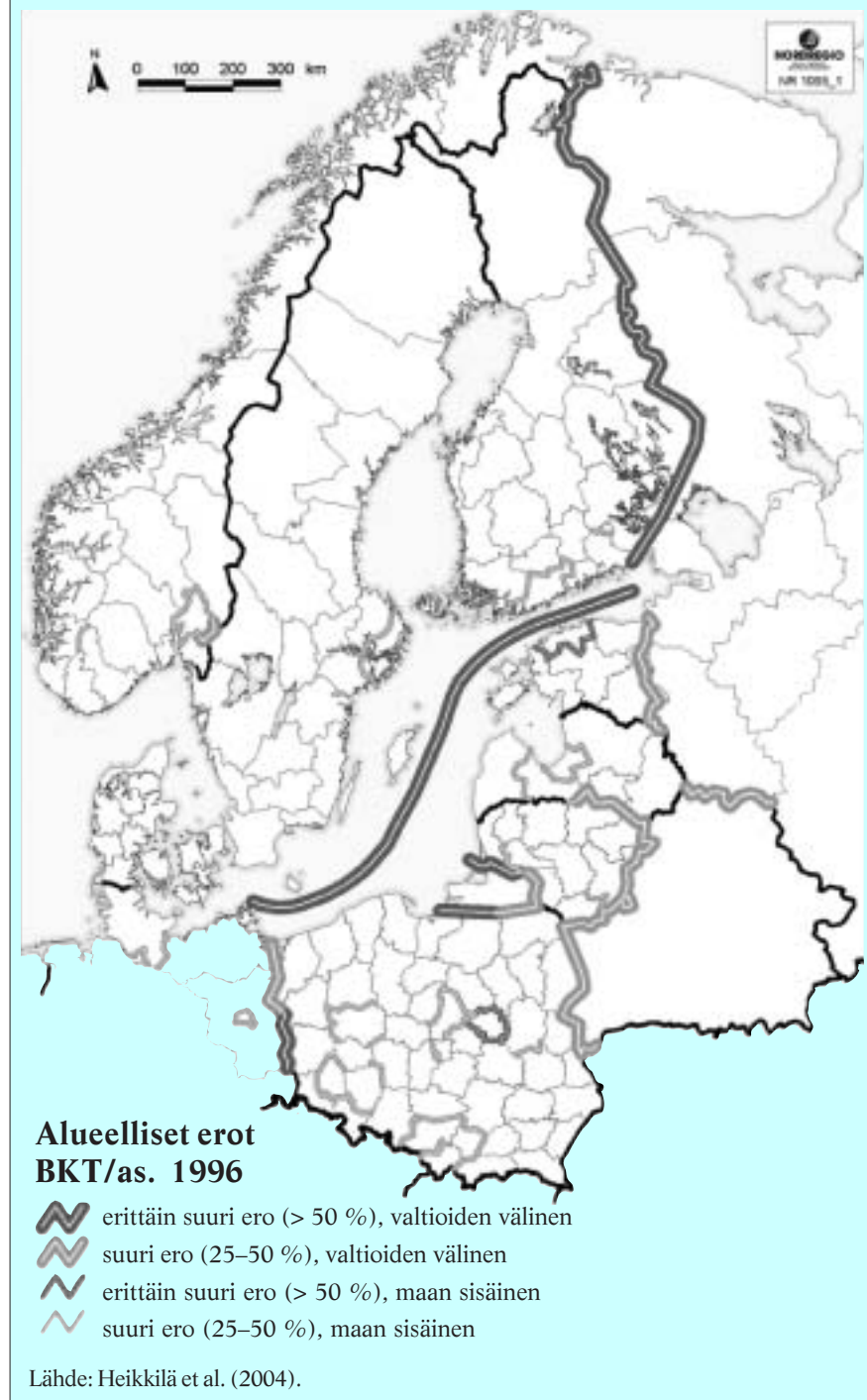
Joidenkin ennusteiden mukaan tulomuutto Itä-Euroopan uusista EU-jäsenmaista kasvaisi v. 2005–2009 kaksinkertaiseksi nykytasoon verrattuna. Virosta Suomeen tulisi tuolloin 15 000 henkilöä vuodessa ja muista nykyisistä hakijamaista yhteensä 1 000 henkilöä vuodessa (Hietala 2002; vrt. Aintila 1998). Muuton volyymista on esitetty myös alhaisempia arvioita, jolloin Virosta muuttaisi vuosittain 4 000–5 000 henkeä laajentumisen alkuvaiheessa (Turkki 2002). Maahanmuuton huippu saavutettaisiin ajanjaksolla 2010–2014, jolloin se olisi 28 000 henkilöä vuodessa. Virosta tulisi enää vain nykyinen määrä, n. 700 henkilöä vuodessa, josta se edelleen laskisi työvoimapulan Virossa pahentuessa (Hietala 2002).

Suomen ja hakijamaiden väliset suuret tuloerot asukasta kohden ja Suomen parantuva työllisyystilanne stimuloivat muuttoliikettä. Ostovoimakorjattu palkkatasoero on Suomessa 3,3-kertainen Viroon verrattuna. Palkkatasoero on siis moninkertainen verrattuna siihen, mitä se oli suuren muutto-aikana Ruotsin ja Suomen välillä 1960-luvun lopulla. Rajan yli työskentelyn lisääntyminen on yksi todennäköinen vaihtoehto, joka voi vaikuttaa suurestikin niin Suomen kuin Viron työmarkkinoihin. Virolaiset viikopendelöijät sijoittuvat ajallisesti lyhyen matkan päähän Helsingistä (Hietala 2001; Työvoiman liikkuvuus Euroopassa ja Suomi -työryhmä 2001).

Aktiivinen maahanmuuttopolitiikka

Viime aikoina on kysymys ulkomalaisväestön asemasta noussut monessa Euroopan maassa sisäpolitiikan kes-

Kuvio 1. Eteläisten ja pohjoisten Itämeren maiden välinen talouskuilu 1996: bruttokansantuote asukasta kohti.

Elli Heikkilä ja Taru Järvinen ovat tutkineet Itämeren alueen muuttoliikkeitä yhteistyössä Nordic Centre for Spatial Development, Nordregion tutkijoiden, Lars Olof Perssonin ja Jörg Neubauerin kanssa.

keisten teemojen joukkoon. Suomi tarvitsee maahanmuuttajia kasvavassa määrin – ensin suurten ikäluokkien eläköityessään vapauttamiin työpaikkoihin, sitten näiden ikäluokkien hoivaamiseen. Virosta ei ole kuitenkaan odotettavissa Suomeen suurta muuttoaaltoa, eikä muistakaan nykyisistä EU-hakijamaista. Suurinta muutto tulee olemaan Venäjältä. Yhteiset työmarkkinat eivät ole lisänneet merkittävästi työvoiman liikkuvuutta Euroopan Unionissa, ja sen sisäiset työvoimavirrat ovat kasvaneet hitaammin kuin muutto EU:n ja kolmannen maailman välillä. Euroopan Unionin maissa vain 2 % työvoimasta on toisen unionin maan väestöä (Miettinen et al. 1998; Heikkilä 2001; Iloniemi 2002). Vuonna 1995 noin 600 000 Euroopan Unionin kansalaista asui toisessa maassa kuin missä he kävivät töissä, ja puolet heistä työskenteli Unionin ulkopuolella (Eurooppa-tiedotus 2001).

Pakolaisasia oli Suomelle poliittinen kysymys 1970-luvulta 1980-luvun puoleen väliin. Maahanmuutto- ja pakolaispolitiikka, jota ei selkeästi ollut olemassa, oli poliittisesti painottunut-

ta. 1980-luvun alkupuolella ulkomaalaispolitiikka muodostui lähinnä ulkomaalaisten valvontaa koskevista tehtävistä. 1980-luvun lopulta 1990-luvulle maahanmuutto- ja pakolaispolitiikassa keskityttiin maahanmuuttovirtojen kontrolloimiseen, vaikka humanitaarinen näkökulma pakolaispolitiikassa olikin esillä. 1990-luvulla maahanmuutto alettiin nähdä sisäisen turvallisuuden uhkana, mikä lisäsi maahanmuutto- ja pakolaispolitiikan kontrollihakuisuutta (Salmio 2000).

Suomen näkökulmasta Venäjältä tulevien laittomien kauttakulkusiirotolaisten uhka ei ole tähän mennessä ollut kovin vakava, mutta se on kasvussa. Vuonna 2000 laittomia maahanmuuttoyrityksiä oli 47. Tämä edustaa Sisäasiainministeriön mukaan vain 10 % todellisesta määrästä (Munnukka 2001). Viime aikoina on nostettu esiin, että Suomen oppilaitoksissa on kirjoilla vuo-

sittain useita kymmeniä ulkomaalaisia, joiden todellisena tarkoituksena on jäädä luvottomasti maahan tai siirtyä muihin Schengen-maihin. Oleskeluluvan saatuaan he eivät aloita välttämättä lainkaan opiskelua tai opinnot jäävät hyvin vähiin (Kerkelä 2003).

Suomelle osoitettiin vuonna 2002 turvapaikkahakemuksia 3 129 kappaletta. Kansalaisuuksittain eniten hake-

muksia jättivät romanialaiset 19 %, slovakialaiset 12 % ja venäläiset 8 %. Ulkomaalaisvirasto teki kyseisenä vuonna 2 312 kielteistä turvapaikkapäätöstä ja 591 myönteistä päätöstä. Kielteisistä päätöksistä 322 perusteltiin turvallisella alkuperämaalla (Kuusela 2003). Maassamme myönnettiin vuonna

1999 kaikkiaan 496 oleskelulupaa turvapaikanhakijoille. Näistä päätöksistä 54 % annettiin humanitaarisin syin, 31 % perustui suojelun tarpeeseen ja

Lähivuosinakin suurin määrä maahanmuuttajista tulee Suomeen todennäköisesti Venäjältä eikä EU:n uusista jäsenmaista.

6 % turvapaikan saantiin (Yhteispuhjoismainen tilastokatsaus 2001).

Nykyisin hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen ohjelman keskeisinä periaatteina ovat toisaalta avoimuus ja kansainvälisyys, ihmisoikeudet, hyvä hallinto ja oikeusturva sekä toisaalta laittoman maahantulon estäminen. Maahanmuuttajat voivat antaa uusia virikkeitä talouden ja kansallisen kulttuurimme kehitykselle ja toimia sillanrakentajina Suomen kansainvälisessä kanssakäymisessä. Maahanmuuttoa halutaan edistää hallitusti ottaen huomioon kulloinkin talouskehitys ja yhteiskunnallinen tilanne. Kaikkien maahanmuuttajien joustava ja tehokas integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään on maahanmuuttopolitiikan peruspyrkimys (Sisäasiainministeriö 2003).

KIRJALLISUUS

Aintila, H. (1998), EU:n itälaajentamisen vaikutukset Suomen työmarkkinoihin, SAK:n ja AKAVAn integraatio selvitys, Helsinki.

Eskeinen, H. (2001), Itäraja: uuden kehitysvaiheen kokemuksia ja näkymiä, teoksessa Heikkilä, E. (toim.), Muuttoliikkeen vuosituhannen vaihtuessa – halutaanko niitä ohjata?, Muuttoliikesymposium 2000, 117–123, Siirtolaisuusinstituutti, Siirtolaisuustutkimuksia A 24.

Eurooppa-tiedotus (2001), Euroopan Unionin laajentuminen, 2. uusittu painos, Helsinki.

Forsander, A. (2001), Immigrants in the Finnish Labour Market – Is There Ethnic Segmentation?, teoksessa Heikkilä, E. (toim.), Muuttoliikkeen vuosituhannen vaihtuessa – halutaanko niitä ohjata?, Muuttoliikesymposium 2000, 250–266, Siirtolaisuusinstituutti, Siirtolaisuustutkimuksia A 24.

Heikkilä, E. (2001), Migration and the future challenges in an integrated Europe, teoksessa "Once a jolly swagman", 81–89, Essays on migration in honour of Olavi Koivukangas on his 60th birthday. Vammala: Institute of Migration.

Heikkilä, E. & Järvinen, T. & Neubauer, J. & Persson, L. O. (2004), Labour market integration in the Baltic Sea region before and after EU enlargement. Institute of Migration, Web Reports 3, tulossa.

Hietala, K. (2001), EU:n itälaajentuminen ja maahanmuutto Suomeen, teoksessa EU:n itälaajentumisen vaikutukset työvoiman liikkuvuuteen, Työministeriö, työhallinnon julkaisu 291, osa II, 1–55.

Hietala, K. (2002), EU:n itälaajentuminen ja maahanmuutto Suomeen, Työministeriö, Maahanmuuttoasioiden ammattilehti Monitori 1/2002, 40–41.

Iloniemi, J. (2002), Suomi 2015: Monikulttuurinen osaamisyhteiskunta, Studia Generalia luento. <http://video.helsinki.fi/media-arkisto/Studia/031002a.htm>

Jaakkola, T. (2000), Maahanmuuttajat ja etniset vähemmistöt työhönotossa ja työelämässä, Työministeriö, Työpoliittinen tutkimus 218.

Karppi, J. I. & Rantala, H. (1997), Ethnic and Social Determinant of East-West Migratory Trends in the Baltic Sea Area Transition Economies, The Population Research Institute, Yearbook of Population Research in Finland XXXIV, 87–101.

Kerkelä, L. (2003), Kymmenet ulkomaiset opiskelijat jäävät luvatta Suomeen vuosittain, Helsingin Sanomat 25.1.2003.

Kulu, H. (1998), Venäjän ja Baltian suomalaisväestö, teoksessa Kyntäjä, E. & Kulu, H., Muuttonäkymät Venäjältä ja Baltian maista Suomeen, 38–78, Siirtolaisuusinstituutti, Siirtolaisuustutkimuksia A 20.

Kuusela, A. (2003), Pikakäännytyspäätös heikentää turvapaikanhakijan oikeusturvaa, Turun Sanomat 28.1.2003.

Kyntäjä, E. (1998a), Venäjän ja Baltian maiden uudet väestöliikkeet, teoksessa Kyntäjä, E. & Kulu, H., Muuttonäkymät Venäjältä ja Baltian maista Suomeen, 11–37, Siirtolaisuusinstituutti, Siirtolaisuustutkimuksia A 20.

Kyntäjä, E. (1998b), Lähialueilla asuvien inkerinsuomalaisten käsitykset paaluunmuutosta Suomeen, teoksessa Kyntäjä, E. & Kulu, H., Muuttonäkymät Venäjältä ja Baltian maista Suomeen, 79–89, Siirtolaisuusinstituutti, Siirtolaisuustutkimuksia A 20.

Kyntäjä, E. & Kulu, H. (1998), Johtopäätökset ja pohdinta, teoksessa Kyntäjä, E. & Kulu, H., Muuttonäkymät Venäjältä ja Baltian maista Suomeen, 90–95, Siirtolaisuusinstituutti, Siirtolaisuustutkimuksia A 20.

Miettinen, A. & Söderling, I. & Ehrnrooth, A. & Heikkilä, E. & Hjerpe, R. & Martelin, T. & Nieminen, M. & Shemeikka, R. (1998), Suomen väestö 2031 – Miten, mistä ja kuinka paljon?, Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos E5/1998.

Munnukka, A. (2001), Laiton maahanmuutto taloudellisesti hyvin kannattavaa

liiketoimintaa, Etelä-Saimaa 23.11. <http://www.esaimaa.fi/arkisto/vanhat/2001/11/23/alueuutiset/index.html>

Salmio, T. (2000), Kylmän sodan loppuminen ja EU-jäsenyys muuttivat Suomen maahanmuuttopolitiikkaa, Siirtolaisuus-Migration 2/2000, 21–26.

Sisäasiainministeriö (2003), Hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittinen ohjelma, <http://www.intermin.fi/suomi/ulkomaalaisasiat>

STV (2002), Suomen tilastollinen vuosikirja, Tilastokeskus, Helsinki.

Turkki, K. (2002), Ulkomaalaisia on Suomessa vasta vähän, Turun Sanomat 6.7.2002.

Työvoiman liikkuvuus Euroopassa ja Suomi -työryhmä (2001), Työvoiman liikkuvuus Euroopassa ja Suomi -työryhmän raportti, teoksessa EU:n itälaajentumisen vaikutukset työvoiman liikkuvuuteen, Työministeriö, työhallinnon julkaisu 291, osa I, 1–55.

Yhteispuhjoismainen tilastokatsaus (2001), Ulkomaalaiset Pohjoismaissa, <http://www.uvi.fi/pdf/tikatsaus.pdf>